

http://www.sozialoekonomie.info/Info_Foreign_Languages/Basis-Info_Polish/basis-info_polish.html

GOSPODARKA RYNKOWA BEZ KAPITALIZMU

Ogólny zarys pojęcia, jego historycznych źródeł i obecnego stanu rozwoju; informacje o organizacjach promujących „wolną ekonomie” i propozycje dalszych lektur na ten temat.

OD WŁADCY RYNKÓW...

W 1891 r. Silvio Gesell (1862-1930), urodzony w Niemczech, mieszkający w Buenos Aires przedsiębiorca, opublikował krótką broszurę zatytułowaną *Die Reformation im Münzwesen als Brücke zum sozialen Staat* (Reforma walutowa jako pomost ku państwu socjalnemu), pierwszą z serii broszurek prezentujących krytyczną analizę systemu monetarnego. Stworzyła ona podstawę dla szeroko zakrojonego dzieła badającego przyczyny problemów społecznych i proponującego konkretne sposoby naprawy sytuacji. Doświadczenia Gesella podczas ówczesnego kryzysu ekonomicznego w Argentynie doprowadziły go do stanowiska zasadniczo różnego od marksistowskiej analizy problemu społecznego: wyzysk ludzkiej pracy nie ma swoich źródeł w prywatnej własności środków produkcji, ale raczej istnieje przede wszystkim w sferze dystrybucji jako rezultat wad w strukturze systemu monetarnego. Podobnie jak grecki filozof Arystoteles, Gesell dostrzegał wewnątrz sprzeczną dwoistą rolę pieniądza jako środka wymiany ułatwiającego aktywność gospodarczą z jednej strony i narzędzia siły będącego w stanie zdominować rynek z drugiej. Punktem wyjścia dla badań Gesella było następujące pytanie: Jak można przezwyciężyć charakterystyczną cechę pieniądza jako lichwiarskiego narzędzia siły, nie eliminując przy tym jego pozytywnych właściwości jako neutralnego środka wymiany?

Tę zdolność do dominowania rynku przypisywał Gesell dwóm podstawowym cechom konwencjonalnego pieniądza: po pierwsze, pieniądz jako środek popytu może być gromadzony, w przeciwieństwie do ludzkiej pracy czy dóbr i usług po przeciwnej stronie ekonomicznego równania. Może on przez jakiś okres czasu być w celach spekulacyjnych utrzymywany poza rynkiem, podczas gdy jego właściciel nie jest narażony na znaczące straty. Po drugie, pieniądz posiada zaletę wyższej płynności w stosunku do dóbr i usług. Innymi słowy, może zostać wykorzystany prawie w dowolnym czasie i miejscu i w ten sposób może być równie dowolnie rozlokowywany jak dzoker w grze karcianej. Te dwie cechy pieniądza dają jego właścicielom uprzywilejowaną

pozycję w stosunku do dostawców dóbr i usług. Jest tak zwłaszcza, jeśli bierzemy pod uwagę tych, którzy posiadają lub kontrolują duże ilości pieniędzy. Mogą oni zakłócić dynamiczny przepływ aktywności ekonomicznej, kupna i sprzedaży, oszczędności i inwestycji. Ten wpływ umożliwia posiadaczom pieniędzy domaganie się wypłacania odsetek jako wynagrodzenia za powstrzymywanie się od spekulacyjnego gromadzenia pieniędzy i, tym samym, za pozwolenie pieniądzu na krążenie w gospodarce.

Ta wewnętrzna moc pieniądza nie zależy od tego, czy rzeczywiście jest gromadzony, ale raczej od jego potencjału zakłócania aktywności ekonomicznej, który pozwala na ściąganie daniny w postaci odsetek w zamian za pozwolenie na „metaboliczną wymianę” dóbr i usług w „organizmie społecznym”. Zyskowi kapitałowemu przyznaje się pierwszeństwo przed szerszymi ekonomicznymi czynnikami i produkcja jest dostosowywana raczej do monetarnej stopy procentowej niż do rzeczywistych potrzeb ludzi. Długoterminowe pozytywne stopy procentowe zakłócają równowagę zysków i strat niezbędną dla zdecentralizowanej samoregulacji rynku. Gesell był zdania, że prowadzi to do dysfunkcji systemu społecznego posiadającej bardzo złożone objawy: brak neutralności pieniądza przynoszącego odsetki daje w rezultacie niesprawiedliwe rozmieszczenie dochodów, które nie odpowiada już rzeczywistym różnicom w wydajności pracy. To, z kolei, prowadzi do koncentracji zarówno monetarnego, jak i nie-monetarnego kapitału i, tym samym, do przewagi monopolistycznych struktur w gospodarce.

Ponieważ to właściciele pieniądza ostatecznie decydują, czy on krąży czy stoi w miejscu, pieniądz nie może „automatycznie” przepływać tak, jak krew w ludzkim ciele. Krążenie i odpowiednie dozowanie monetarnej podaży nie mogą się znaleźć pod efektywną publiczną kontrolą; deflacyjne i inflacyjne zmiany ogólnego poziomu cen są nie do uniknięcia. Wewnątrz cyklu gospodarczego, kiedy zmniejszające się odsetki sprawiają, że znaczne ilości pieniędzy utrzymywane są poza rynkiem do czasu, kiedy poprawią się widoki na zyskowe inwestycje, skutkiem jest ekonomiczna stagnacja i bezrobocie.

... DO NEUTRALNEGO PIENIADZA SŁUŻACEGO AKTYWNOŚCI EKONOMICZNEJ

Gesell nie był zwolennikiem uciekania się do środków skierowanych na zakazanie pobierania odsetek, jak w kanonicznym zakazie średniowiecza, w celu pozbawienia pieniądza jego siły. Wręcz przeciwnie, proponował strukturalne zmiany w systemie monetarnym obejmujące nałożenie opłat za używanie tego środka wymiany, tym samym przeciwdziałając tendencji do gromadzenia i neutralizujących zalety płynności konwencjonalnego pieniądza. Nałożenie takich opłat na płynne aktywa pieniężne – porównywalnych do opłat przestojowych na pojemniki załadunkowe w obszarze ekonomii transportu – pozbawiłoby pieniądz potęgi dominowania rynku a jednocześnie pozwoliłoby mu na spełnienie swej funkcji środka wymiany ułatwiającego aktywność ekonomiczną. Przeciwdziałanie zakłóceniom w krążeniu tego środka

wymiany powodowanym spekulacyjnym gromadzeniem pieniądza pozwoliłoby na okresowe dostosowywanie ilości i szybkości podaży pieniądza tak, aby odpowiadała ona ilości produkcji i ogólnej aktywności gospodarczej w sposób, który mógłby sprawić, aby można było sprawić, żeby siła nabywczą jednostki monetarnej posiadała tę samą długoterminową stabilność jak inne miary i wagi.

W swoich wcześniejszych pracach Gesell odnosił się zwłaszcza do „rdzewiejących banknotów” jako metody wprowadzenia „organicznej reformy” systemu monetarnego. Pieniądz, który do tej pory był „martwą obcą substancją” w odniesieniu zarówno do systemu społecznego jak i do naturalnego świata, zostałby w ten sposób zintegrowany z wiecznym cyklem życia i śmierci, stając się przemijającym i tracąc możliwość nieograniczonego samopomnażania się przy pomocy prostych i składowanych odsetków. Taka reforma systemu monetarnego stanowiłaby regulującą całościową terapię. Gesell przewidywał, że poprzez usunięcie przyczyny zakłóceń w krążeniu pieniądza, samouzdrawiające moce dysfunkcyjnego społecznego „organizmu” stopniowo zwiększałyby się, pozwalając mu na wyleczenie się z różnorodnych ekonomicznych i strukturalnych objawów kryzysu, ostatecznie osiągając stan równowagi, w harmonii z resztą naturalnego porządku.

W swojej głównej pracy, *Die Natürliche Wirtschaftsordnung durch Freiland und Freigeld* (Naturalny porządek ekonomiczny dzięki wolnej ziemi i wolnemu pieniądzu), wydanej w Berlinie i Brnie w 1916 r., Gesell szczegółowo wyjaśniał jak popyt i podaż kapitału zrównoważyłyby się w przypadku niezakłóconego obiegu monety tak, że możliwe byłoby obniżenie realnej stopy procentowej poniżej obecnie istniejącej granicy 3-4%. Gesell używał terminu „podstawowy procent” (Urzins) do określenia czysto monetarnej stopy procentowej wynoszącej około 3-4%, której wysokość mało zmieniała się wraz z biegiem historii. Stopa ta przedstawia wkład ludzi pracujących w siłę pieniądza i jest źródłem nie zarobionych dochodów o wiele przewyższających poziom sugerowany przez wysokość tego wkładu. Gesell przewidywał, że proponowana przez niego reforma monetarna stopniowo spowoduje, że element „podstawowego procentu” zniknie z oprocentowania pożyczek pozostawiając jedynie opłatę za ryzyko i opłaty administracyjne pozwalające instytucjom pożyczającym na pokrycie kosztów własnych. Wahanie rynkowej stopy procentowej wokół nowego punktu równowagi bliskiego zeru pozwoliłyby na bardziej efektywnie zdecentralizowane kierowanie oszczędności na odpowiednie inwestycje. Wolny pieniądz (Freigeld), środek wymiany uwolniony od historycznej daniny „podstawowego procentu” byłby neutralny w swoim wpływie na dystrybucję i nie mógłby już ze szkodą dla producentów i konsumentów określać rodzaju i ilości produkcji. Gesell przewidywał, że dostęp do całkowitych zysków z pracy, możliwy dzięki wyeliminowaniu „podstawowego procentu”, dałby dużym częściom społeczeństwa szansę na zrezygnowanie z zatrudnienia ukierunkowanego na zarobek i pensję i podjęcie bardziej niezależnej pracy w prywatnych i spółdzielczych jednostkach gospodarczych.

ZIEMIA: PODSTAWOWE BOGACTWO NATURALNE WINNO BYC RACZEJ ZARZADZANE POWIERNICZO NIZ POZOSTAWAC TOWAREM ZBYWALNYM I PRZEDMIOTEM SPEKULACJI

Pod koniec XIX wieku Gesell rozszerzył swoją wizję społeczno-ekonomicznej reformy o reformę systemu własności ziemi. Inspiracją była dla niego praca północno-amerykańskiego reformatora ziemskiego Henry George'a (1839-1897), autora Postępu i biedy, którego idee jedyne podatkowe od czynszowej wartości ziemi stały się znane w Niemczech dzięki działalności reformatorów ziemskich takich jak Michael Flurscheim (1844-1912) i Adolf Damaschke (1865-1935). W przeciwieństwie do Damaschke'go, według którego jedynie wzrost wartości powinien dla dobra społeczności być opodatkowany, natomiast utrzymana by była zasada prywatnej własności ziemi, propozycje reform Gesella szły za propozycjami Flurscheima, który nawoływał do wprowadzenia publicznej własności ziemi, wypłacenia odszkodowań poprzednim właścicielom i następnie do wydzierżawienia ziemi na użytek prywatny osobom oferującym najwyższą cenę. Gesell argumentował, że dopóki ziemia pozostaje towarem zbywalnym i przedmiotem spekulacyjnych zysków, zaburzony zostaje naturalny związek pomiędzy ludźmi a ziemią. W przeciwieństwie do orędowników nacjonalistycznych czy zorientowanych na rasę ideologii Blut und Boden, Gesell odrzucał skojarzenia między „krwią” i „ziemią”. Jako wiele podróżujący obywatel świata uważał całą ziemię za integralny organ każdego człowieka. Według niego wszyscy ludzie powinni móc bez przeszkód podróżować po całej powierzchni ziemi i osiedlić się w dowolnym miejscu bez względu na miejsce urodzenia, kolor skóry czy religię.

EKONOMICZNA RÓWNOSC MEZCZYZN I KOBIET

Podobnie jak reformatorzy-zwolennicy jedyne podatkowe, Gesell był zdania, że dochody z czynszu dzierżawnego za ziemię powinny umożliwić państwu samofinansowanie się bez konieczności nakładania kolejnych podatków. Próby znalezienia prawowitych właścicieli dochodów z dzierżawy w zgodzie z zasadą przyczynowości, doprowadziły go do wniosku, że ilość dochodów z dzierżawy zależy od gęstości zaludnienia i w związku z tym ostatecznie od chęci kobiet do rodzenia i wychowywania dzieci. Z tego powodu Gesell proponował rozprowadzanie dochodów z dzierżawy ziemi w postaci comiesięcznych wypłat, aby wynagrodzić matkom pracę wychowywania dzieci proporcjonalnie do ilości ich niepełnoletniego potomstwa. Opowiadał się za rozszerzeniem tego systemu tak, aby obejmował matki dzieci nieślubnych i obcych matek mieszkających w Niemczech, ponieważ jego zamiarem

było, żeby wszystkie matki były uwolnione od ekonomicznej zależności od pracujących ojców i, żeby związek między płciami oparty był na miłości uwolnionej od czynników siły i ekonomicznej zależności. W eseju zatytułowanym *Der Aufstieg des Abendlandes* (Podnoszenie się Zachodu), napisanym jako wyzwanie dla kulturowego pesymizmu *Der Untergang des Abendlandes* (Upadek Zachodu) Oswalda Sprenghera, Gesell wyraża nadzieję, że rasa ludzka, która w kapitalizmie została fizycznie, umysłowo i duchowo zdegradowana, będzie w stanie stopniowo zregenerować się w zmienionym porządku ekonomicznym i przeżyć nowy kulturowy renesans.

INNI PIONIERZY GOSPODARKI RYNKOWEJ BEZ KAPITALIZMU

Teoria Gesella dotycząca wolnej ekonomii opartej na reformie ziemskiej i monetarnej może być rozumiana jako reakcja zarówno na zasadę *laissez-faire* klasycznego liberalizmu jak i na marksistowskie wizje gospodarki centralnie planowanej. Nie należy uważać jej za trzecią drogę obok kapitalizmu i komunizmu w sensie późniejszych „teorii zbieżności” czy tak zwanych modeli „gospodarki mieszanej”, tzn. kapitalistycznych gospodarek rynkowych z globalnym nadzorem państwa, ale raczej jako alternatywę ponad dotychczas realizowanymi systemami ekonomicznymi. W terminologii politycznej może ona zostać opisana jako „gospodarka rynkowa bez kapitalizmu”. W ten sposób Gesell, który później uświadomił to sobie i potwierdził, nieświadomie rozwinął i rozszerzył krytykę kapitalizmu sformułowaną przez Pierre Josepha Proudhona (1809-1865), francuskiego współczesnego Marksowi społecznego reformatora, który w połowie XIX wieku mówił o prywatnym przywłaszczeniu ziemi i potędze przynoszącego odsetki pieniądza jako głównej przyczynie faktu, że po upadku feudalnego absolutyzmu nie wykształciło się bardziej egalitarne społeczeństwo. Proudhon potępił prywatne zawłaszczenie czynszu z dzierżawy jako kradzież, a odsetki od kapitału jako rakotwórczą lichwę. Te formy nie zarobionego dochodu oparte na wyzysku prowadziły do pojawienia się *haute bourgeoisie* jako nowej klasy rządzącej, która uformowała państwo i kościół jako narzędzia dominacji nad *petit bourgeoisie* i klasą robotniczą. Alternatywny model ekonomiczny Gesella jest powiązany z liberalnym socjalizmem filozofa kultury Gustava Landauera (1870-1919), który także był pod wpływem Proudhona i, który ze swojej strony wywarł duży wpływ na Martina Bubera (1878-1965). Istnieje też intelektualne podobieństwo do liberalnego socjalizmu lekarza i socjologa Franza Oppenheimera (1861-1943) oraz do społecznej filozofii Rudolfa Steinera (1861-1925), założyciela ruchu antropozoficznego.

ORGANIZACJE WOLNEJ EKONOMII W NIEMCZECH I W SZWAJCARII PODCZAS PIERWSZEJ WOJNY ŚWIATOWEJ

Pierwszy współpracownik Gesella, Georg Blumenthal (1879-1929), połączył propozycje reformy ziemskiej i monetarnej z ideą *droit naturel*, czy naturalnego porządku społecznego, przy pomocy którego Francois Quesnay (1694-1774) i jego koledzy Fizjokraci przeciwstawiali się feudalnemu absolutyzmowi w czasie francuskiego oświecenia. W 1909 r. założył *Physiokratische Vereinigung* (Stowarzyszenie Fizjokratyczne), pierwszą formalną organizację zwolenników teorii nowej ekonomii Gesella, której członkowie pochodzili z szeregów reformatorów ziemskich, anarchistów-indywidualistów i syndykalistów w Berlinie oraz w Hamburgu. Kiedy czasopismo stowarzyszenia, *Der Physiokrat* (Fizjokrata), padło ofiarą cenzury podczas I wojny światowej, Gesell przeniósł się do Szwajcarii, gdzie znalazł zwolenników wśród lokalnych reformatorów ziemskich, edukacyjnych i innych postępowych kół. Zorganizowali się w *Schweizer Freiland-Freigeld-Bund* (Szwajcarską Federację Wolnej Ziemi – Wolnego Pieniądza). W dwóch wykładach *Gold oder Frieden?* (Złoto czy pokój?) i *Freiland die eherne Forderung des Friedens* (Wolna ziemia – konieczny warunek pokoju) Gesell szczegółowo wyjaśnia znaczenie swoich propozycji reform jako drogi do społecznej sprawiedliwości i pokoju pomiędzy narodami.

W OKRESIE MIEDZYWOJENNYM

Po zakończeniu w Niemczech I wojny światowej a po niej rewolucji listopadowej, powiązania Gesella z Gustavem Landauerem doprowadziły do krótkotrwałego mianowania tego pierwszego na Komisarza Ludowego ds. Finansów w pierwszej bawarskiej Republice Rad. Po obaleniu Republiki Rad Gesell został oskarżony o zdradę stanu, ale następnie uwolniony od zarzutów. Później osiedlił się on niedaleko Berlina skąd obserwował i komentował rozwój Republiki Weimarskiej w licznych traktatach i broszurach. Sugerował, żeby przy pomocy podatku majątkowego stopniowanego do wysokości 75% sprawić, aby posiadacze wielkich posiadłości ziemskich i dużych przedsiębiorstw gospodarczych należycie przyczynili się do uporania się z gospodarczymi konsekwencjami wojny. Jednocześnie proponował, żeby rozpocząć akumulację kapitału poprzez program reform ziemskich i monetarnych, co umożliwiłoby Niemcom spełnienie wymagań reparacyjnych zwyciężskich sił sprzymierzonych. Krytykował katastrofalne, jego zdaniem, błędy w polityce gospodarczej szybko po sobie następujących nietrwałych rządów. Te błędy obejmowały skuteczne wywłaszczenie dużych grup średnich i niższych klas społecznych przez ogromną inflację zamiast wprowadzenia skutecznej reformy walutowej, przedłużanie opłat reparacyjnych, co sprawiło, że Niemcy stały się zależne od napływu obcego kapitału oraz oparcie stabilnej marki rentowej*) na podatnym na kryzysy parytecie złota.

Już w swoich pierwszych pismach Gesell dystansował się od ideologii rasistowskich, starając się stworzyć obiektywną krytykę strukturalnych defektów w porządku

ekonomicznym, wolną od subiektywnych uprzedzeń rasowych antysemitów demagogów, których polemikę przeciw tak zwanym „żydowskim” lichwiarzom krytykował jako „kolosalną niesprawiedliwość”. Podobnie jak wielu mu współczesnych był pod ogromnym wpływem darwinowskiej teorii ewolucji i uważał swój program reform za sposób pobudzenia społeczeństwa do zdrowszej ewolucji. Jednakże nie należy klasyfikować Gesella jako „społecznego darwinisty”, ponieważ uważał, że skrajności bogactwa i biedy są odbiciem raczej strukturalnych wad w porządku gospodarczym niż prawdziwych różnic w uzdolnieniach i wydajności. Sprzeciwiając się ultranacjonalistycznemu triumfalizmowi opowiadał się za wspieraniem wzajemnego zrozumienia pomiędzy Niemcami a ich wschodnimi i zachodnimi sąsiadami. Nawoływał do porzucenia polityki ekspansjonistycznej i stworzenia dobrowolnej konfederacji państw europejskich w celu promowania międzynarodowej współpracy. Gesell sporządził też propozycje międzynarodowego postkapitalistycznego porządku monetarnego, popierające otwarty rynek światowy bez kapitalistycznych monopolii, granic celnych, protekcjonizmu handlowego i kolonialnych podbojów. Inaczej niż później założone instytucje takie jak Międzynarodowy Fundusz Walutowy i Bank Światowy, które działają w imieniu silnych w ramach istniejących niesprawiedliwych struktur, Gesell nawoływał do stworzenia Międzynarodowego Stowarzyszenia Valuta, które emitowałoby i zarządzało neutralną międzynarodową jednostką monetarną swobodnie wymienialną na narodowe jednostki monetarne państw członkowskich, działającego w sposób umożliwiający ustanowienie sprawiedliwych międzynarodowych stosunków gospodarczych na podstawie globalnego wolnego handlu.

Jakkolwiek nie sposób dokładnie ustalić mocy oddziaływania Gesella, interesującym jest zauważyć, że echa idei Gesella dotyczących Międzynarodowego Stowarzyszenia Valuta dają się odnaleźć w oryginalnych Propozycjach dla Międzynarodowej Unii Rozrachunkowej J. M. Keynesa przedstawionych w imieniu brytyjskiej delegacji, ale odrzuconych przez ich amerykańskich odpowiedników podczas konferencji w Bretton Woods.

Ogromna inflacja początkowych lat po pierwszej wojnie światowej doprowadziła do gwałtownego wzrostu zainteresowania i poparcia dla propozycji reform Gesella, liczba członków organizacji wolnej ekonomii wzrosła do około 15 000 osób. W 1924 r. nastąpił rozłam wśród zwolenników Gesella, który doprowadził do powstania bardziej liberalnego Stowarzyszenia Wolnej Ekonomii i bardziej radykalnych indywidualistyczno-anarchistycznych i bojowo brzmiących Fysiokratische Kampfbund (Fizjokratycznych Oddziałów Specjalnych). Rozłam spowodował zagorzały spór, wywołany przez traktat Gesella *Der Abgebaute Staat*, szeroko zakrojoną polemikę popierającą „zredukowane państwo”. Wewnętrzne walki o władzę osłabiły ruch wolnej ekonomii, któremu nie udało się przekształcić w ruch masowy, ale który stale czynił wysiłki zabiegania o poparcie wśród Partii Socjalno-Demokratycznej i ruchu Związków Zawodowych, jak również wśród różnych pokojowych, młodzieżowych i kobiecych

ruchów, które rozwijały się w Republice Weimarskiej. W czasie Wielkiej Depresji Stowarzyszenie Wolnej Ekonomii (Freiwirtschaftsbund) skierowało memoranda do wszystkich partii reprezentowanych w parlamencie, ostrzegające przed konsekwencjami polityki deflacyjnej przyjętej w tym czasie i przedstawiające propozycje pokonania kryzysu. Te noty nie wywołały żadnej lub tylko niewielką odpowiedź. Kiedy tylko sukces praktycznych eksperymentów z wolnym pieniądzem zorganizowanych przez Fysiokratische Kampfbund, takich jak ponowne uruchomienie nie używanej kopalni w Schwanenkirchen, zaczął przyciągać publiczne zainteresowanie, eksperymenty te zostały zakazane w 1931 r. przez niemieckie Ministerstwo Finansów na mocy Dekretów Wyjątkowych rządu Brüninga.

Stronictwo Wolnej Ekonomii bez powodzenia podważało ważność wyborów do Reichstagu w 1932 r. Po przejściu władzy przez Partię Faszystowską w 1933 r., wielu zwolenników wolnej ekonomii stłumiło swoje obawy co do prawdziwego charakteru ideologii nazistowskiej i uległo złudnej nadziei, że Hitler będzie naprawdę działać zgodnie z wcześniejszą retoryką Gottfrieda Federa mówiącą o „zniszczeniu niewolnictwa odsetek”. Próbowali wpływać na czołowych funkcjonariuszy z hierarchii partii faszystowskiej w nadziei na zmianę kierunku działania w sprawach ekonomicznych. Pomimo raczej kontrowersyjnych starań taktycznych spełnienia wymagań nowego porządku, na wiosnę 1934 r. rozmaite organizacje i publikacje Wolnej Ekonomii, które do tej pory nie rozwiązały się dobrowolnie, zostały ostatecznie zakazane.

Początkowym mylnym ocenom reżimu totalitarnego sprzyjały nie tylko bolesne wspomnienia odrzucenia przez partie polityczne w erze weimarskiej, ale także niepewność co do najbardziej odpowiedniego sposobu przeprowadzenia reform ziemskiej i monetarnej. Stowarzyszenia wolnej ekonomii w Austrii (do 1938 r.) i w Szwajcarii kontynuowały pracę. Opublikowane zostały angielskie, francuskie i hiszpańskie tłumaczenia głównych pism Gesella. Wprowadzające broszury powstały w wielu językach: duńskim, portugalskim, czeskim, rumuńskim i serbsko-chorwackim a także esperanto i ido, będąc odbiciem pracy mniejszych grup w Anglii, Francji, Holandii, Belgii, Czechosłowacji, Rumunii i Jugosławii. W Północnej i Południowej Ameryce, Australii i Nowej Zelandii niemieccy emigranci nadal zakładali stowarzyszenia wolnej ekonomii.

PO R. 1945: NOWY POCZATEK, ZAPOMNIENIE I POWRÓT ZAINTERESOWANIA POD KONIEC LAT 1970-TYCH

Organizacje wolnej ekonomii odradzały się w całych powojennych Niemczech. W radzieckiej strefie okupacyjnej zostały zakazane w 1948 r.: radzieckie władze uważały Gesella albo za „apologetę monopolu burżuazji”, albo, w ten sam sposób, w jaki Marks odrzucał Proudhona, za „socjalistę z petit bourgeoisie”, którego cele są niezgodne z

„naukowym socjalizmem”. W zachodnich Niemczech większość ocalałych zwolenników Gesella zdecydowała się na utworzenie własnej partii politycznej, która miała kwestionować wybory z powodu negatywnych doświadczeń z uznanymi partiami ery weimarskiej. Założyli Radikalsoziale Freiheitspartei (Radykalną Partię Socjalno-Liberalną), która otrzymała niewiele ponad 1% głosów w pierwszych wyborach do niższej izby niemieckiego parlamentu w 1949 r. Nazwa partii została potem zmieniona na Freisoziale Union (Unia Liberalno-Socjalna), ale poparcie dla partii w kolejnych wyborach pozostało na równie znikomym poziomie. Dom Silvio-Gesell-Haus położony pomiędzy Wuppertal i Neviges został później przyjęty na miejsce spotkań, gdzie nadal regularnie odbywają się seminaria i konferencje dotyczące wolnej ekonomii i powiązanych tematów.

Pomimo iż wybitni ekonomiści jak Irving Fisher czy John Maynard Keynes uznali w okresie międzywojennym znaczenie prac Gesella, to zachodni Niemcy w latach 50-tych i 60-tych sprawiły, że zamarło zainteresowanie dla rozmów o alternatywnych modelach ekonomicznych. Dopiero pod koniec lat 70-tych masowe bezrobocie, zniszczenie środowiska i kryzys z powodu rosnącego długu międzynarodowego doprowadziły do stopniowego wzrostu zainteresowania dla idei Gesella, które prawie całkowicie poszły w zapomnienie. W ten sposób możliwe stało się przekazanie idei wolnej ekonomii nowemu pokoleniu.

W Szwajcarii w Narodowym Archiwum Ekonomicznym w Bazylei można znaleźć znaczącą kolekcję literatury o wolnej ekonomii. W Niemczech Stiftung für Reform der Geld- und Bodenordnung, fundacja promująca reformę porządku monetarnego i ziemskiego, rozpoczęła zakładanie Niemieckiej Biblioteki Wolnej Ekonomii w 1983 r. Aby zapewnić podstawę dla naukowych badań życia i twórczości Gesella, zamówiła ona także w 1988 r. 18-tomowe wydanie jego dzieł zebranych. Ponadto powstaje seria dodatkowej literatury zatytułowana Studien zur natürlichen Wirtschaftsordnung (Studia nad naturalnym porządkiem ekonomicznym); dwa tomy opublikowane jako pierwsze to: przegląd stuletniej historii ruchu wolnej ekonomii i wydanie pism wybranych Karla Walkera, najważniejszego ucznia Gesella. Fundacja promuje także inne publikacje dotyczące reformy ziemskiej i monetarnej oraz we współpracy z Sozialwissenschaftliche Gesellschaft (Stowarzyszenie Nauk Społecznych) wydaje kwartalnik Zeitschrift für Sozialökonomie, poruszający kwestie społeczne i ekonomiczne. Przyznała także nagrodę Karla Walkera za prace naukowe dotyczące problemów wynikających ze wzrastającego odłączenia rynków finansowych od prawdziwej ekonomii (1988) i propozycji przewyciężenia bezrobocia (1995). Seminar für freiheitliche Ordnung (Seminarium dla porządku liberalnego) wydaje serię publikacji zatytułowaną Fragen der Freiheit (Zagadnienia wolności). Initiative für eine Natürliche Wirtschaftsordnung (Inicjatywa dla naturalnego porządku ekonomicznego) stara się promować powszechną znajomość idei Gesella we współpracy z powiązаныmi organizacjami w Szwajcarii i Austrii. Stowarzyszenie pod nazwą Christen für gerechte Wirtschaftsordnung (Chrześcijanie dla sprawiedliwego porządku ekonomicznego)

działa na rzecz badania teorii reformy ziemskiej i monetarnej w świetle żydowskich, chrześcijańskich i islamskich doktryn religijnych krytycznych wobec spekulacji ziemią i pobierania odsetek. Margrit Kennedy, Helmut Creutz i inni autorzy zajmowali się znaczeniem modelu ekonomicznego Gesella we współczesnym świecie i próbowali uaktualnić jego idee. Pod tym względem szczególnie ważne okazały się różnorodne wysiłki Gesella dla zbadania współzależności między gwałtownym wzrostem aktywów finansowych i długów a niszczącą środowisko „nakazem wzrostu” – koniecznością postępu napędzającą prawdziwą ekonomię, jak również sugestie przewyższenia nakazu wzrostu i próby połączenia idei reform ziemskiej i monetarnej z propozycjami opartego na ekologii systemu podatkowego. Książka zatytułowana Gerechtes Geld – Gerechte Welt (Uczciwe pieniądze – uczciwy świat) prezentuje przegląd obecnej sytuacji teoretycznych rozważań. Jest to zbiór esejów i rozpraw badających społeczno-ekonomiczne implikacje porządku monetarnego przedstawione podczas kongresu upamiętniającego stulecie pierwszych publikacji Gesella dotyczących reformy monetarnej, który odbył się w 1991 r. w Konstancji pod tytułem: 100 Jahre Gedanken zu einer natürlichen Wirtschaftsordnung – Auswege aus Wachstumszwang und Schuldenkatastrophe (100 lat myśli poświęconej naturalnemu porządkowi ekonomicznemu – drogi odejścia od konieczności postępu i kryzysu zadłużenia). Upadek państwowego socjalizmu w środkowej i wschodniej Europie doprowadził do tymczasowego triumfu zachodniego kapitalizmu w ideologicznej walce pomiędzy współzawodniczącymi modelami ekonomicznymi. Jednakże tak długo jak powiększają się różnice między bogatymi i biednymi krajami, gwałtowny wzrost gospodarczy coraz szybciej niszczy środowisko, a „rozwinęte” kraje północnej półkuli bezwzględnie wyzyskują swoich „rozwijających się” sąsiadów, tak długo konieczne jest szukanie alternatyw dla dominującego porządku ekonomicznego. W tych okolicznościach model wolnej ekonomii Silvio Gesella zachowuje swoją wartość i może jeszcze doczekać się uznania, na które zasługuje.

PROPOZYCJE DALSZYCH LEKTUR

Silvio Gesell, *The Natural Economic Order* (translation by Philip Pye). London: Peter Owen Ltd., 1958.

Irving Fisher, *Stamp Scrip*, New York: Adelphi Company, 1933.

John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan & Co. Ltd., 1935, Chap. 16, 23 and 24.

Dudley Dillard, *Proudhon, Gesell and Keynes – An Investigation of some „Anti-Marxian-Socialist„ Antecedents of Keynes’ General Theory*, University of California: Dr.-Thesis, 1949. Hackbarth Verlag St.Georgen/Germany 1997. ISBN 3-929741-14-8.

Dudley Dillard, *Gesells Monetary Theory of Social Reform*, in: *American Economic Review (AER)* Vol. 32 (1942), Nr. 2, p. 348 – 352.

Roy Harrod, *Towards a Dynamic Economics – Some Recent Developments of Economic Theory and their Application to Policy*. London: Macmillan & Co., 1948, Chap. „Is Interest out of Date?”

Leonard Wise, *Great Money Reformers – Silvio Gesell, Arthur Kitson, Frederic Soddy*. London: Holborn Publishing, 1949.

Lawrence Klein, *The Keynesian Revolution*. London: Macmillan Press Ltd., 1966 and 1980, Chap. 5, p. 124 – 152.

International Association for a Natural Economic Order, *The Future of Economy – A Memoir for Economists*. Lütjenburg: Fachverlag für Sozialökonomie, 1984/1989. (P.O. Box 1320, D-24319 Lütjenburg)

Dieter Suhr, *The Capitalistic Cost-Benefit Structure of Money*, New York and Berlin: Springer Verlag, 1989.

Margrit Kennedy, *Interest and Inflation Free Money – Creating an Exchange Medium That Works for Everybody and Protects the Earth*. Okemos/Michigan, 1995 (wydanie polskie przygotowywane przez ZB).

William Darity jr., *Keynes’ Political Philosophy: The Gesell Connection*, in: *Eastern Economic Journal* Vol. 21, No. 1, Winter 1995, p. 27 – 41.

Mario Seccareccia, *Early Twentieth-Century Heterodox Monetary Thought and the Law of Entropy*, in: A. Cohen, H. Hagemann and J. Smithin, *Money, Financial Institutions and Macroeconomics*. Boston: Kluwer Academic Publishers, 1997.

Marvin Goodfriend, *Overcoming the Zero Bound Interest Rate Policy*, in: *Journal of Money, Credit, and Banking* Vol. 32, No. 4 (November 2000, Part 2), p. 1007 – 1035.

Werner Onken

tłum. Justyna Tkaczyk

Opublikowane w: *American Journal of Economics and Sociology* tom 59, nr 4 (październik 2000 r.), str. 609 – 622.

*) Wprowadzona w 1923 r. nowa waluta – po dewaluacji marki niemieckiej; 1 marka rentowa – 1 bilion dawnych marek (przypis tłumacza).

Jesli chcesz dowiedziec sie wiecej o alternatywnej ekonomii (pieniaz lokalny, bezodsetkowy, deprecjacyjny, LETS, CMN, kredyt spoleczny, obrót bezgotówkowy, barter itd.) oraz wziac udzial w realizacji tych idei wejdz na strone www.neoeconomicus.eco.pl i zapisz sie na liste dyskusyjna Neoeconomicus.